

PELOPONNES URUSHIDA HARBIY SAN'ATNING RIVOJLANISHI (M.A. 431-404 Y.).

Raximov Alisher Sharafidinovich

Farg'ona Davlat Universiteti harbiy ta'lim fakulteti boshlig'i.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Peloponnes urushida harbiy san'atning rivojlanishi yani M.a. 371- yilda Sparta Fivaga qarshi o'z armiyasini yo'naltirganida Levktra shahri yaqinida, podsho Kleombrot boshchiligidagi spartaliklar va Epaminond boshchiligidagi fivaliklar o'rtasida jangini hulosalari sabablari xaqida qisqa yoritilgan. Ushbu maqola Oliy va O'rta maxsus ta'lim muassasalari talabalariga harbiy san'at sirlari bilan yaqindan tanishish uchun mo'ljallangan.*

Kalit so'zlar: *Yunoniston, Afina, Sparta, Levktra jangi, Peloponnes jangi, podsho Kleombrot, Epaminond, yangicha jang olib borish usuli, Yunonistonlik faylasuflar, Gerodot, Fukidid, Ksenofont.*

Yunonistonda harbiy san'at rivojlanishining muhim davri grek davlatlari o'rtasida bo'lib o'tgan o'zaro urushlar bilan bog'liq. Bu vaqtga kelib Yunonistonning ikki qudratli davlati-Afina va Sparta ikkita harbiysiyosiy ittifoqning boshida turgan edi. Afina va Spartaning Yunonistonga hukmronlik uchun kurashlari Peloponnes urushiga olib keldi.

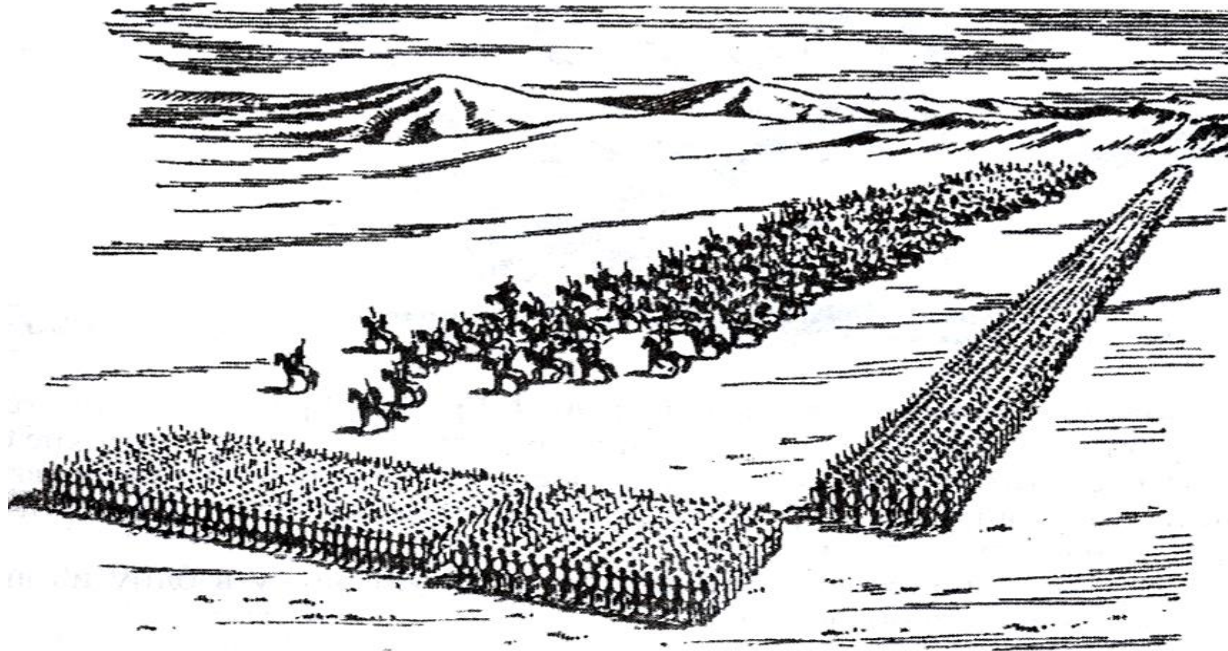
Levktra jangi (m.a. 371 y.). Epaminond. Peloponnes jangida Afina mag'lubiyatga uchradi va bosh rol Yunonistonda Spartaning qo'lga o'tdi. Lekin spartaliklarning bosqinchilik siyosati, vaxshiyliги va talonchiligi Yunoniston davlatlarida norozilik alomatlarini keltirib chiqardi. Fiva (Beotiya) raxbarligi ostida, Sparta saltanatidan norozi bo'lgan Beotiya shaharlari ittifoqi yaratildi.

M.a. 371- yilda Sparta Fivaga qarshi o'z armiyasini yo'naltirdi. Levktra shahri yaqinida, podsho Kleombrot boshchiligidagi spartaliklar va Epaminond boshchiligidagi fivaliklar o'rtasida jang bo'lib o'tdi. Kuch va vositalar nisbati quyidagicha edi. Spartaliklar 11 ming kishi, fivaliklar 7,5 ming kishi atrofida. Kleombrot o'z qo'shinlarini teranligi 12 sherenga bo'lgan falangada safladi, eng yaxshi piyodalarni o'ng qanotga joylashtirdi.

Epaminondning oldida kuch jixatdan ustun bo'lgan dushmanni tormor etish vazifasi turar edi. Bu vazifani hal etish uchun Epaminond yangicha jang olib borish usulini qo'lladi. U, front bo'ylab tekis joylashtirilgan kuchlar bilan ro'paradan zarba berish taktikasidan voz kechadi va yangi jangovar tartib qo'llaydi (1-rasm). Bosh zarba berish yo'nalishi bo'lgan o'zining chap qanotida sarkarda kuch jixatdan ustunlik yaratdi, ya'ni *jangning hal qiluvchi uchastkasida kuchliroq bo'ldi*. Odatda jangovar tartibning o'ng qanoti va markazi 8 sherengadan iborat bo'lar edi, bu yerda esa chap qanotda 50 sherenga teranlikdagi kolonna - zarbdor musht yaratildi. Epaminondning

rejasi, yaratilgan qudratli taran bilan spartaliklarning jangovar chizig'ini eng kuchli uchastkasi - o'ng qanotida yorib o'tishdan iborat edi.

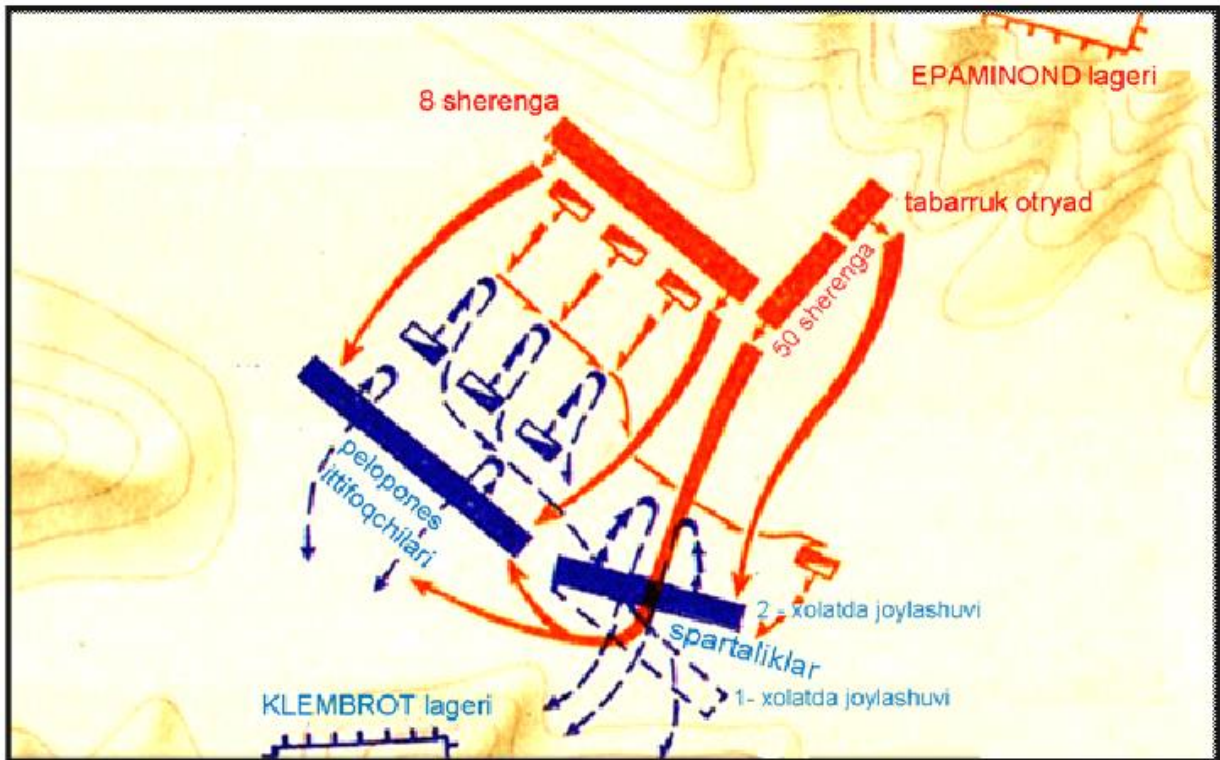

1 rasm. Epaminond qo'shinining jangovar tartibi

Jangovar tartibning oldida joylashgan dushmanning otliq otryadlari jangni boshladilar. Spartaliklar otliq otryadlarining harakatlari muvaffaqiyatsiz bo'ldi va uloqtirib tashlandi, chekinish davomida ular o'z piyodalari safini sarosimaga tushirib qo'ydilar. Epaminondning zarbdor kolonnasi o'zining kuchli hujumi bilan dushman falangasini yorib o'tdi va ko'rsatgan mardonavor qarshiliklariga qaramasdan spartaliklar butkul mag'lubiyatga uchradilar. Spartaliklarning talofatlari 1000 kishiga yetdi, mardonavor jang qilgan podsho Kleombrot ham halok bo'ldi.

Levktra jangida Epaminond avvaldan joriy qilingan eski taktika - kuchlar teng joylashtirilgan oddiy frontal hujumdan voz kechdi va harbiy san'at tarixida birinchi bo'lib yangi taktik tamoyil - *front bo'ylab kuchlarni notekis joylashtirish, hujum yo'nalishida kuch jixatdan ustunlik yaratish* usulini qo'lladi. Kuchlarni front bo'ylab notekis joylashtirishning yangi taktik tamoyili bizning kunlarimizda ham muhim tamoyil bo'lib qolmoqda (2-rasm).

2 rasm. Levktra jangi

Epaminond tomonidan qo'llanilgan taktik qoidalar keyingi taktik rivojlanishga ega bo'ldi va yangi taktikaning asosini tashkil etdi.

Greklar nafaqat harbiy ishning amaliyotchisi bo'lganlar, balki ular harbiy san'atning nazariy asoslarini ham ishlab chiqqanlar, chunki jangovar tajriba tizimlashtirish va umumlashtirishni talab qilgan, harbiy fanni rivojlanish darajasi esa ushbu vazifani hal qilishga kirishishga imkoniyat bergan.

Yunonistonlik faylasuflar harbiy fanni o'quv tizimi fanlaridan biriga aylantirdilar.

Qadimgi Yunonistonda harbiy tarix paydo bo'ldi. Avval greklar harbiy voqealarni yozish bilan cheklanganlar, ularni umumlashtirishga jiddiy urunmaganlar ham.

Qadimgi Yunonistonlik tarixchi Gerodot greklarning forslar bilan kurashini yozib qoldirgan.

Boshqa Yunonistonlik tarixchi Fukidid m.a. 431- yildan 411- yilgacha davom etgan Peloponnes urushini yozib qoldirgan. U birinchi bo'lib tarixiy izlanishlarga nisbatan tanqidiy usul qo'lladi. Uning o'zi bu urushning ishtirokchisi bo'lgan va shuning uchun uning yozuvlari o'zining aniqligi bilan farq qiladi.

Qadimgi Yunonistonning yirik harbiy nazariyotchilaridan biri Ksenofont (m.a. 430- yilda tug'ilgan) bo'lgan. U o'z zamonasining asosiy harbiy masalalarini yoritib berishga harakat qilgan birinchi nazariyotchilardandir.

Ksenofont taktika va strategiyaning o'rtasidagi farqni aniqlashga urindi. «Taktika - strategiyaning faqat arzimas qismidir»-deb yozgan edi u, bu bilan Ksenofont strategiya va taktikaning o'rtasida bog'liqlikka ishora qiladi. Strategiya deganda u jang olib borish san'atini tushungan, taktikani esa jangovar tartibni tuzish san'ati deb tushuntirdi. Ksenofont strategiya va taktika haqida emas, balki strategiya va taktikaning *vazifalari* to'g'risida so'z yuritgan.

Ksenofontning asarlarida jangovar tartibni saflash ham muhim o'rin egallaydi. Frontning uzunligi va qanotlarning teranligi avvalom bor uni o'ziga jalb etgan.

Ksenofont, Epaminond tomonidan yaratilgan yangi taktika asoslaridagi mazmuni anglab yetdi. «Epaminond g'anim frontini qiyinchiliksiz va tezkorlik bilan yorib o'tish uchun qo'shinni ixcham qismlarga bo'lib oldinga harakatlantirdi, dushmanning fronti yorib o'tilgan joydan u g'animning butun qo'shinini uzilkesil mag'lubiyatga uchratishni ko'zda tutdi. U o'zining eng qudratli kuchlarini jangga kiritib, kuchsizroqlarini ortga o'tkazdi, chunki qo'shinning qaysidir bir qismining yengilishi, butun qo'shin kayfiyatini tushirib yuborardi va dushmanning ruhi ko'tarilishiga olib kelar edi»-deb yozgan edi u, Mantengem yaqinidagi jangni ifodalab. Levktra yaqinidagi jangda ham huddi shunday bo'ldi.

Ksenofontning ta'kidlashicha, zarba vaqtini to'g'ri tanlash-harbiy san'atning muhim talabidir.

ADABIYOTLAR:

1. Mamajonov S. Harbiy tarix san'ati, darslik. – F.: Poligraf Super Servis, 2021 y. – 285 b.
2. Razin E.A. Istoriya voennogo iskusstva. Tom 1. - M.: 1955 g. – 560 s.
3. Mixail Ivanin. Chingizhon va Amir Temur. – T.: Yangi asr avlodi, 2018 y. – 301 b.
4. Harbiy tarix san'ati, darslik H.Dadaboev. Toshkent 2013 y.
5. Rahmonaliyev R. Imperiya Turkov. - M.: Progress, 2002 g.